

Pregledni članak

UDK: 355.02:623.45>(569.4)

32:623.45>(5-15)

Primljeno u uredništvo: 30. listopada 2009.

Prihvaćeno za tisak: 15. studenoga 2009.

Bliskoistočna nuklearna enigma

DUBRAVKO ŽIROVČIĆ*

Sažetak

Glavni cilj ovog teksta je približiti i objasniti čitatelju izraelsku nuklearnu opciju (koju Izrael drži obrambenom) i skrenuti pažnju na latentnu opasnost od uporabe nuklearnog oružja, koje se na Bliskom istoku nalazi već duže vrijeme (u Izraelu od šezdesetih godina prošlog stoljeća). Posljednjih godina i ubrzanim nastojanjem Irana na akviziciji i operativnoj spremnosti nuklearnih bojevih glava opasnost od sukoba postaje stvarna i prijeteća. Bliski istok je područje tri velike religije: kršćanske, židovske i muslimanske. Stoga nije čudno da je antagonizam prisutan kroz stoljeća. U tom kontekstu je jasnije i ujedinjenje svih arapskih nacionalizama (i Irana) u neprijateljstvu prema Izraelu, kroz koje se zapravo očituje sukob Istoka i Zapada, dvije različite civilizacije. Stvorena odmah iza drugog svjetskog rata, izraelska država je u očima arapskog svijeta bila djelo najomraženijeg Zapada. Izraelska zadivljujuća tehnička dostignuća – kojima doprinosi kapital iz cijelog svijeta, njegovo dokazivanje snage izaziva neprestani strah i ogorčenje koji se talože na vrlo stari antagonizam. Područje oko kojeg se spore sve tri religije, a posebice muslimani i Židovi, po vjerovanju svih, jest sveto i odabrano od Boga. To sveto područje se proteže između rijeka Nila i Eufrata i nema sumnje da ta regija ima svoje specifičnosti.

Ključne riječi: Bliski istok, Izrael, arapske zemlje i Iran, nuklearna netransparentnost, nuklearizacija Bliskog istoka

* Dubravko Žirovčić je magistar političkih znanosti i ministar-savjetnik u Ministarstvu vanjskih poslova i europskih integracija. e-mail: dubravko.zirovcic@mvppei.hr

Nuklearna netransparentnost

Na svojem području Izrael ima dva nuklearna reaktora. Prvi su, 1960. godine izgradili Amerikanci, a njegova gradnja je počela 1955. godine u okviru programa – Atomi za mir – američkog predsjednika D. Eisenhowera. Drugi je reaktor predan na uporabu 1963. godine, a izgradili su ga Francuzi. Oba reaktora bila su namijenjena miroljubivoj uporabi pa je, u tom smislu, prvi od reaktora podložan međunarodnoj kontroli i inspekcijama prema međunarodnim standardima. Drugi reaktor, međutim, nije podložan međunarodnoj kontroli i upravo je on, sa svojim mogućnostima povećanja kapaciteta, zaslužan za proizvodnju nuklearnog materijala koji je potreban za izradu nuklearnog oružja. Status Izraela u pogledu nuklearnog naoružanja uvijek je bio difuzan i nejasan.¹ Naime, Izraelu je uvijek više odgovaralo stanje formalnog nedeklariranja svog statusa nuklearne sile, a *de facto* i neformalno saznanje o njegovoj nuklearnoj moći bilo je prisutno, što je dakako služilo svrsi. Isto tako, nikada nisu dopustili međunarodnim inspekcijama da pregledaju Dimona reaktor, niti su potpisali međunarodni Sporazum o neširenju nuklearnog oružja (Nuclear non-Proliferation Treaty – NPT).

Nuklearna netransparentnost podrazumijeva nikada službeno objavljenu: konstrukciju, posjedovanje i/ili proliferaciju nuklearnog oružja. Izgradnja i ekspanzija samog nuklearnog naoružanja zapravo je započela pedesetih godina prošlog stoljeća, američkom nuklearnom superiornošću nad SSSR-om i idejom o masovnoj odmazdi nad istočnim blokom.² Međutim, već šezdesetih godina, pod utjecajem stratega američke politike s jedne strane i političara s druge, počinje prevladavati novo motrište o ulozi nuklearnog naoružanja. Pojavljuje se škola mišljenja o tzv. odvrtačanju (od napada) putem balansa snage, pri kojem obje strane (SAD i SSSR) posjeduju manje ili više jednake količine nuklearnog naoružanja. Štoviše, svaka strana ima na raspolaganju mogućnost tzv. protu-udara (namijenjenog civilnom stanovništvu i industriji), ukoliko suprotna strana udari prva. Ova teorija odvrtačanja nadrasla je, dakle, ideju o ograničenom ratovanju i prerasla čak u neku vrstu koncepcije o kontroli naoružanja. Međutim, gomilanje konvencionalnog, kemijskog, biološkog i nuklearnog naoružanja na Bliskom istoku ne znači istodobno i ravnotežu snage.³ Naime, od suprotstavljenih strana (Arapi – Izrael), samo Izrael (zasada) posjeduje nuklearno oružje. Nadalje, ta snaga – nikad službeno deklarirana od strane Izraela – predstavlja za drugu stranu nejasnu, ali snažnu i užasavajuću prijetnju. Tu se ne radi samo o strahu od nuklearnog oružja već i o strahu od njegove nepoznate jačine i (nepoznate) strategije njegove uporabe. Stoga je bilo rasprava i argumentata, podjednako na strani Arapa, Izraelaca i u zapadnim zemljama, da se prekine sa tajnovitošću i da Izrael javno obznani svoje nuklearne poten-

1 Aronson, Shlomo, *The Politics and Strategy of Nuclear Weapons in the Middle East*, New York, SUNY, 1992., str. 4.

2 Gay, William and Michael Pearson, *The Nuclear Arms Race*, Chicago, American Library Association, 1987., str. 162.

3 Beres, Louis Rene, *Israel's Bomb in the Basement: A Revisiting of Deliberate Ambiguity vs Disclosure*. *Israel Affairs*. Vol. 2., No. 1; Autumn 1995., str. 119.

cijale. Bilo je i prijedloga o nuklearizaciji cijelog područja Bliskog istoka, ali i argumenata za eliminacijom svih vrsta sredstava za masovno uništavanje. No, uvijek ostaje činjenica da Izrael tajno ili polu-tajno drži u pripremi svoju bombu (odnosno projektele).

Izraelska politika glede nuklearnog naoružanja može se opisati kao neobjavljena akvizicija i gomilanje nuklearnog arsenala. Možemo ju označiti netransparentnom, jer je to učestali način ponašanja zemalja koje su, u jednom trenutku, bile stigmatizirane od strane međunarodne zajednice, poput Južne Afrike ili Izraela⁴. Netransparentnost ipak omogućava puni razvoj vojnog nuklearnog programa, ali bez obveze njegova službenog javnog obznanjivanja. Međutim, njegova službena uporaba kao deterenta jedva da postoji⁵. Za oružje koje podliježe takvom režimu može se pretpostaviti da je manje precizno od onoga u zemljama koje su javno deklarirale svoje nuklearne potencijale, a naprosto zato što se ono ne može iskušati adekvatnim probama. Nadalje, neprijatelji zemlje s netransparentnim nuklearnim potencijalom imaju tendenciju povećanog razvijanja neprijateljskih osjećaja prema njoj, a potaknuti samom činjenicom prikrivenog postojanja nuklearne bombe. Ukoliko među protivnicima dođe do konflikta ili pak do sklapanja mirovnog sporazuma, to će se dogoditi bez izričitog spominjanja nuklearnog programa. Neobznanjeno nuklearno oružje postaje *posljednje utočište* i zapravo dovodi do sukoba konvencionalnim sredstvima u regiji, što opet može isprovocirati njegovu uporabu⁶. Prema tome, države mogu biti prisiljene da ga upotrijebe ukoliko osjete da su u *smrtnoj opasnosti* vodeći toliko konvencionalnih ratova⁷. Štoviše, mnogo je lakše voditi gerilski rat protiv takve države, jer ne postoji izričito deklarirana opasnost od nuklearnog odgovora.

Počeci izraelskog nuklearnog programa

David Ben-Gurion vjerovao je u mogućnost arapsko-izraelskog partnerstva, koje bi se postiglo putem političkih i vojnih poteza. Jedini neophodan preduvjet za ostvarenje takvog partnerstva bio je arapsko prihvaćanje židovske države. To se trebalo dogoditi, prema mišljenju Ben-Guriona, kada Arapi shvate da im Izrael može koristiti. Poslije rata 1948. godine, Ben-Gurion je u potpunosti shvatio da je njegova država, kao i prije, vrlo daleko od prihvaćanja za člana zajednice. Arapi bi mogli preživjeti i kada bi doživljavali same uzastopne poraze, za razliku od Izraela koji, zbog svoje male površine i (u odnosu na Arape) male populacije, ne bi mogao opstati ukoliko bi bio prisiljen voditi beskrajne uzastopne ratove. Naime, čak i u slučaju da

4 Aronson, S., str. 10-11.

5 Isto, str. 7.

6 Isto, str. 9.

7 Solingen, Etel. "The Domestic Sources of Regional Regimes: The Evolution of Nuclear Ambiguity in the Middle East". *International Studies Quarterly*, Vol. 38, 1994., str. 324.

dobije sve bitke⁸, sa izraelske točke gledanja, zbog puke veličine arapskih ljudskih i materijalnih resursa, kao i njihova nagomilanog konvencionalnog oružja, izrael nije u mogućnosti parirati istim sredstvima. Arapi nisu bili spremni (i još uvijek nisu) za mir sa Cionistima, a posebno ne za mir koji bi, zbog kompromisa, dao prioritet izraelskim sigurnosnim potrebama, a na račun arapskih. Prema tome, izraelska opcija bila je – domoći se nuklearnog oružja! Prema Aronsonu, Ben-Gurion je time Arapima dao razlog da bi potpisali mir i započeli suradnju, onako kako je on to zamislio. On zapravo nije mislio upotrijebiti nuklearno oružje već mu je zamisao bila da će samo postojanje nuklearnog oružja na izraelskoj strani značiti prevagu protiv bilo koje količine konvencionalnog oružja., bez obzira na njegovu sofisticiranost. Nuklearna bomba trebala je poslužiti kao "*pozitivan poticaj*" Arapima da odustanu od svojih težnji i priznaju izraelsku državu⁹.

S druge strane, Arapi nisu bili bez materijalnih i ostalih mogućnosti. Zaljevske zemlje raspolagale su materijalnim sredstvima, a ostali tzv. revolucionarni arapski režimi imali su političku motivaciju i odlučnost za pribavljanje nuklearnog oružja. Prema tome, Ben-Gurion je imperativno osjećao da Izrael mora postati prva zemlja u regiji koja će posjedovati nuklearno oružje jer, tako dugo dok se između Arapa i Izraelaca borba vodi konvencionalnim sredstvima, Arapi će biti motivirani da pokušaju uništiti Izrael¹⁰. Imajući pred sobom prijetnju arapski se politički ciljevi ne bi mogli ostvariti putem vojne taktike. Oni više ne bi raspolagali deterentom iste vatrene moći kojim bi se mogli suprotstaviti Cionistima. Prema Ben-Gurionu, to bi trebalo natjerati Arape da prestanu neprestano sa zahtjevima za uništenjem Izraela, ali bi također trebalo paziti da im se i ne dodaje soli na stare rane (npr. daljnjom okupacijom njihove zemlje). Nuklearno oružje bi dakle konačno dalo Izraelu njegovo mjesto na zemljopisnoj karti modernog svijeta. Vjerojatna namjera Ben-Guriona je bila da za Izrael ishodi takav status na Bliskom istoku kojim bi prisilio njegove arapske susjede da preokrenu svoj neprijateljski stav u prihvaćanje i suradnju.

Izraelska nuklearna dvosmislenost

Široka rasprava, započeta u Izraelu pedesetih godina, iznijela je na vidjelo mnoštvo argumenata za i protiv nuklearnog naoružanja. Iako su se u načelu svi slagali da se vojna sigurnost mora na izvjestan način postići, neki od onih koji su u to doba odlučivali, npr. Ben-Gurion, predlagali su da se smanje izdaci za konvencionalno naoružanje, a u korist nuklearnog. Protuargument, najžešće zastupan po generalu Yigalu Allonu, koji je u pitanjima nacionalne sigurnosti postao utjecajan nakon ostavke Ben-Guriona 1963.godine, bio je da će Arapi, nakon izraelskog usvajanja nuklearne teh-

8 Aronson, S., str. 80.

9 Isto, str. 81.

10 Isto, str. 53.

nologije, također pokušati učiniti isto. Nakon što bi se to dogodilo Izrael ne bi mogao uspostaviti tzv. "*ravnotežu straha*", kakva je vladala između tadašnje dvije velesile, a iz jednostavnog razloga što nije bilo strateške dubine koja bi omogućila primanje prvog udara i zatim njegovo uzvraćanje. Stoga je odlučeno da se istodobno pribavlja sofisticirano konvencionalno oružje, a i nastavi regionalna utrka u naoružavanju. To je dovelo do tzv. "*dvosmislenosti*" u izraelskoj nuklearnoj politici. Naime, u vrijeme dok se nuklearni program počeo provoditi nije bilo jasno koji je njegov realni potencijal, ali je bilo jasno da je odluka o provođenju prikrivenog programa rezultat kompromisa između onih činilaca koji su odlučivali ranih šezdesetih godina. Odluka o nuklearnoj politici oslanjala se prvenstveno na nacionalnu sigurnosnu strategiju, a preživljavanje države bio je izraelski prvenstveni zadatak. Pri tome, kao što se pokazalo kroz izraelsku povijest, glede vlastitog preživljavanja, Židovi se moraju oslanjati samo na sebe¹¹.

Nikada više "*Židovi neće polagati svoju sudbinu u ruke stranaca*".¹²

Došlo se do spoznaje da bi prijetnja od arapske superiornosti u konvencionalnom naoružanju bitno umanjila mogućnosti izraelske samoobrane, a time i same mogućnosti preživljavanja židovske države. Stoga se zaključilo da je nuklearna opcija nužnost koju treba ostvariti svojim vlastitim sredstvima kako bi se iznašao deterrent koji bi nadmašio bilo koju količinu konvencionalnog naoružanja u rukama Arapa. Dakle, bio je to "*izazov preživljavanja Izraela*", kao glavna pokretačka snaga svih odluka i akcija¹³. Štoviše, bio je imperativ za Izrael da prvi pribavi nuklearno oružje kako bi imao potpunu kontrolu nad sadašnjim i budućim sigurnosnim aranžmanima u regiji. Dok je svijet bio obuzet hladnim ratom, Izrael se bavio vlastitom utrkom u naoružanju koja se sastojala u tome da se tehnološki napreduje što dalje u nuklearnom naoružavanju, te da se zadrži regionalni monopol nad njim.

Neki autori tvrde da se netransparentnost može rabiti od obiju strana u konfliktu. Za Izrael, status neobjavljivanja omogućava mu da nastavi svoj program neometano od provjere međunarodnih institucija. Arapski svijet, teoretski, nije obavezan niti prinuđen pritiskom domaćeg javnog mnijenja, parirati neprijateljskim nuklearnim potencijalima jer naprosto nema službene potvrde o postojanju takvog oružja, bilo s neprijateljske strane ili od strane međunarodne zajednice. Tako bi Egipat i Sirija bili u mogućnosti poslužiti se i protu prijetnjama, ako bi Izrael ikada odlučio obznaniti postojanje svog nuklearnog oružja. Predsjednik Sadat jasno je stavio do znanja da Egipat "*...ne bi mogao mirno stajati po strani ukoliko bi Izrael uveo nuklearno oružje u regiju*"¹⁴. Iako nazočnost nuklearnog oružja u regiji nije upitna, ipak to nikada nije bilo potvrđeno pa je, kako Arapima, tako i Izraelcima, ušteden teret osmišljavanja službene politike i mjera glede toga. Međutim, u isto vrijeme neke su arapske zemlje poduzele mjere oko pokretanja vlastitog

11 Feldman, Shai. *Israeli Nuclear Deterrence: A Strategy for the 1980s*, New York, Columbia UP, 1982., str. 88.

12 Hersh, Seymour. *The Samson Option*. New York, Vintage Books, 1993., str. 137.

13 Feldman, S., str. 58

14 Solingen, Etel. "The Domestic Sources of Regional Regimes: The Evolution of Nuclear Ambiguity in the Middle East", *International Studies Quarterly*, Vol. 38., 1994., str. 324.

nuklearnog programa (Egipat, Sirija, Irak i Libija)¹⁵. Netransparentnost i nejasnoća oko ovog pitanja pružile su priliku za opravdanje obim stranim u konfliktu da se angažiraju oko nuklearnih programa. Tako možemo reći da danas oko toga postoji potpuna jedinstvenost u arapskom svijetu (i Iranu) oko izraelske nuklearne prijetnje. Niti jedna zemlja u regiji ne negira njegovo postojanje, bilo ono prikriveno ili ne¹⁶.

Teoretski uzevši, prikriveno nuklearno oružje drži se "*krajnjim sredstvom*" koje bi bilo upotrijebljeno samo u slučaju "*smrtne opasnosti*" pa izraelsku nuklearnu opciju možemo držati obrambenom. Međutim, za izraelsko konvencionalno oružje također se drži da bi bilo upotrijebljeno na defanzivan način tj. u obranu opstanka zemlje. Izraelska konvencionalna sigurnosna doktrina govori o obrani kao pripravnosti da se izvede tzv. preduhitrujući napad. Ofenzivna taktika obrane podrazumijeva prenošenje ratnih operacija na neprijateljski teritorij., upotrebljavajući preduhitrujuće napade da bi se pobijedilo u ograničenom i učinkovito vođenom ratu. Nuklearna opcija omogućuje Izraelu da ostvari isti strateški cilj mnogo brže i lakše od postizanja istog cilja konvencionalnim sredstvima. Poradi prikrivenog karaktera svog nuklearnog programa Izrael nema posebnu i jasnu nuklearnu strategiju. Umjesto toga u upotrebi je konvencionalno razmišljanje glede nuklearnog deterenta. Izraelci ne bi mogli puno izgubiti ukoliko bi izvršili nuklearni napad. Gledajući njihovim očima, ima mnogo Arapa koje treba uništiti, a u regiji nema drugih Izraelaca koje bi mogao pogoditi udar.

Percepcija o značenju i posljedicama nuklearizacije Izraela uvelike se razlikuje između suprotstavljenih snaga u sukobu. Arapi i Iranci vide ju kao prepreku pravednom i sveobuhvatnom miru. Asimetrija stvorena u regiji baš posjedovanjem nuklearnog oružja rezultirala je utrkom u naoružanju, kako konvencionalnom, tako i nuklearnom. Utrka u naoružanju pak dovela je do nepostojanosti i nestabilnosti čitave regije obzirom da obje strane nastavljaju nadograđivati svoje naoružanje. Nadalje, značajnije zemlje arapskog svijeta odbile su potpisati Konvenciju o kemijskom oružju, kao izravan rezultat izraelskog odbijanja potpisivanja Sporazuma o zabrani širenja nuklearnog oružja. Arapska je pozicija rezultat potrebe za posjedovanjem deterenta koji bi se upotrijebio u slučaju nuklearne prijetnje i/ili napada. Znači da je upravo način na koji je shvaćena nuklearna prijetnja ključ razumijevanja sigurnosne dileme na Bliskom istoku.

Ono što Izrael želi postići jest vojna superiornost pod svaku cijenu. Budući da se to nije moglo ostvariti konvencionalnim sredstvima, Izrael se oslonio na modernu tehnologiju. Ukoliko njegovi oponenti postignu tu razinu tehnologije on će ju povisiti, a povećanjem razine prijetnja će biti još opasnija. Prema tome "...izraelski nuklearni potencijal postao je nezamjenjivo sredstvo njegova kumulativnog deterenta (uzimajući u obzir i kvalitativnu prednost u konvencionalnom naoružanju) koji stalno upozorava Arape da je Izrael...*ovdje da bi ostao*"¹⁷. Štoviše, "...*dok se ne osjeti potpu-*

15 Feldman, S., str. 70-84.

16 Hitti, Nassif. Interview on Israeli Nuclear Weapons and Regional Security. Kairo, 16.09.1996.

17 Feldman, S., str. 216-217.

no sigurnim, Izrael će i dalje, svoj prikriveni nuklearni deterent, smatrati bitnim čimbenikom koji garantira njegovu samu opstojnost i neće ga se nikako odreći"¹⁸. Jedan od važnih aspekata bliskoistočne nuklearne enigme jest svakako i nepoznata lokacija na koju (koje) se odlaže nuklearni otpad. Prema egipatskom tjedniku Al-Ahram, koji prenosi informacije iz sirijskog tiska: "izraelska vojska od prosinca 2003. kopa tunele blizu vrha planine Mount Hermon, na okupiranoj Golanskoj visoravni, u koje odlaže nuklearni otpad iz reaktora Dimona"¹⁹. To su svakako uznemirujući podaci obzirom da o tom pitanju ne brine niti jedna izraelska politička stranka, jer službeno nuklearni arsenal, a time i njegov otpad, jednostavno ne postoji.

Obje strane (arapska i izraelska) drže da bi Izrael upotrijebio nuklearno oružje samo u slučaju životne opasnosti. O tome Feldman navodi izjavu egipatskog intelektualca Hassaneina Haikala da "Izrael ima nuklearno oružje, ali ga neće upotrijebiti dok se ne nađe u poziciji davljenja"²⁰. Postavlja se, naravno, pitanje kada nastupa takva situacija? Tijekom Zaljevskog rata, 88% stanovništva Izraela bilo je za upotrebu nuklearnog oružja, ukoliko oni upotrijebe kemijsko oružje protiv Izraela²¹. Da li je ta granica trebala biti prekoračena? Da li je to važno za budućnost? Jedina istina koja je proizašla iz te situacije jest da je Zaljevski rat naglasio potrebu Izraelaca za nuklearnim oružjem. Kada prijetnja prelazi granicu i počinje dirati u samu opstojnost države? Čak i u slučaju da Izrael promijeni politiku netransparentnosti u otvoreni, transparentni nuklearni program, te učini javnim svoje nuklearne kapacitete, Bliski istok ne bi postao ništa sigurniji. Naime, transparentnost bi možda umanjila pogrešne percepcije Arapa o izraelskom nuklearnom naoružanju, a i navela bi Izrael da formulira jasnu nuklearnu strategiju, ali pitanje u kojem trenutku bi zapravo to nuklearno oružje bilo aktivirano, ostaje neriješeno. Ukoliko pretpostavimo da bi Izrael upotrijebio svoje nuklearne kapacitete u slučaju prijetnje (bilo stvarne ili potencijalne) svojoj opstojnosti, moramo imati na umu da je ta prijetnja zasnovana na percepcijama u neko određeno vrijeme, na određenom mjestu i u zavisnosti od konkretne situacije. Također znamo da su percepcije podložne subjektivnosti. Isto se može reći i za izraelsku konvencionalnu strategiju. Dakle nejasnost sama po sebi postala je strateško oruđe u izraelskoj težnji ka superiornosti. Budući da njegovi neprijatelji nikad točno ne znaju što se može držati prijetnjom opstanku, oni su primorani izbjegavati prijetnje da ne bi nehotice i nenamjerno prešli nevidljivu crtu i time isprovocirali nuklearni napad. Da bi se sadašnje stanje stavilo u ravnotežu postoji nekoliko alternativa, koje predlažu suprotstavljene strane. Međutim, niti jedna od ovih alternativa nije jednako prihvatljiva za sve, jer po njihovu mišljenju, niti jedna nije uzajamno pravedna i izbalansirana za sve sudionike. Arapi bi rado postigli ravnotežu između sebe i Izraela zasnovanu na pravednom i sveobuhvatnom miru, dok je izraelsko strateško opredjeljenje da zadrže su-

18 Cohen, Avner i Marvin Miller. "How to Think About and Implement Nuclear Arms Control in the Middle East", 1993., str. 9.

19 <http://weekly.ahram.org.eg/print/2009/965/re5.htm>

20 Feldman, S., str. 87.

21 Aronson, S., str. 127.

periornost. Simetrija ne zadovoljava Izrael, a izraelska sigurnost ne pruža Arapima ravnotežu snaga niti sigurnost.

Nuklearizacija Bliskog istoka i simetrija straha

Nuklearizacija Bliskog istoka može se promatrati kao pitanje "što ako?" mirovni proces ne bude dosljedno priveden kraju. Naime, nakon prvih natruha o izraelskim nuklearnim kapacitetima mnogi arapski lideri i intelektualci nagovijestili su želju i namjeru za pariranjem arapskom kontra-bombom. Iako nije bilo sumnje o postojanju izraelske bombe ipak su se davale izjave uz obavezni i hipotetički ...ako...vakuum. Tako je egipatski predsjednik Anvar El Sadat u svom intervjuu, 1974. godine, nagovijestio: "ako Izrael namjerava uvesti nuklearno oružje u regiju, onda ćemo i mi naći načina da se domognemo takva oružja"²². Sirijski predsjednik Hafez El Assad također je izjavio, 1976. godine: "Čini se da je Izrael na putu da usvoji nuklearno naoružanje. U tom slučaju mi smo suočeni sa dvije alternative: spriječiti Izrael u toj nakani ili i sami usvojiti nuklearno oružje". Izgleda da je druga alternativa za Arape izglednija. Libijski lider Moamer El Gadafi i irački predsjednik Sadam Husein, isto kao i egipatski intelektualac Hassenien Haikel, zagovarali su istu politiku sedamdesetih godina (prošlog stoljeća) spram izraelske bombe.

Zastupnici ideje o nuklearizaciji tvrdili su da će, ukoliko Izrael službeno objavi i prizna status nuklearne sile, pristupi NPT/IAEA režimu, te Arapi također usvoje nuklearno naoružanje, Bliski istok zapravo biti puno sigurniji. Javna nazočnost nuklearnog oružja u regiji omogućila bi transparentnost i isključila bi nejasnost i krive predodžbe, koje često vode države u donošenje pogrešnih prosudbi i loših političkih odluka²³. Nadalje, nuklearizirani Bliski istok omogućava ravnotežu i time stabilnost u regiji koja bi bila nalik na ravnotežu straha u doba hladnog rata. Države će postići simetričnu ravnotežu prijeteći jedna drugoj egzistencijalnom eliminacijom.. Prema Feldmanu, obzirom da je izraelsko nuklearno oružje "egzistencijalno oružje", Arapi ne mogu ući u rizik uporabe vlastitog nuklearnog oružja, a da se ne izlože posvemašnjem razaranju. Bez obzira što se kvalitativna ravnoteža može uspostaviti, egzistencijalno oružje ne može zakazati. Iako je nuklearizacija regije još uvijek jedna od otvorenih mogućnosti, kao protu-deterent izraelskom nuklearnom arsenalu, utrka u naoružavanju se neće zaustaviti. Izrael će i dalje tražiti (i iznaći) bolje nuklearno naoružanje koje će onda postati njegovo oružje preživljavanja. Nadalje, nije isključeno da ga Izrael upotrijebi i u konvencionalnom ratu, ukoliko se osjeti egzistencijalno ugroženim. Postoji i mogućnost, koja nije tako daleko od stvarnosti, da Izrael poduzme preduhitrujući nuklearni napad u slučaju da nastupi stvarna ili potencijalna mogućnost da Arapi usvoje nuklearno oružje. Takav napad bi

22 Feldman, S., str. 69.

23 Feldman, S., str. 69.

imao za posljedicu borbu za preživljavanje, a u zavisnosti od izraelske interpretacije potencijalne arapske prijetnje, uz uporabu bombe da bi se spasio vlastiti opstanak. Ova se igra, naravno, čini preopasnom, ali postoje nago-vještaji da je Izrael bio spreman upotrijebiti nuklearno oružje u ratu, 1973. godine, koji je po svojoj prirodi bio strogo konvencionalan²⁴. U stvarnosti, ravnoteža ne može prevladati na Bliskom istoku i ona neće biti postignuta. Nikada više Židovi neće stavljati svoju sudbinu u tuđe ruke i nikada više neće sklapati kompromise glede svoje egzistencije. Ravnoteža za Izraelce znači poraz, a preživljavanje se izjednačava sa superiornošću.

Sredinom devedesetih godina (prošlog stoljeća) Arapi su nastavili politikom vojne ravnoteže za čitavu regiju, Kao što ističe bivši egipatski ministar vanjskih poslova i sadašnji glavni tajnik Arapske lige, Amr Moussa: "... Arapi su prihvatili Izrael za susjeda i partnera na Bliskom istoku i obvezali se da će ustrajati na postizanju mira kao strateške opcije, na samitu 1966. godine²⁵. Ta bi politika trebala imati sluha za izraelski strah od uništenja i potrebu za superiornošću radi preživljavanja. Također bi trebala služiti kao sredstvo kojim se poništavaju uzajamne krive percepcije u regiji, a i imati na umu da nema pomirenja suparnika ukoliko je jedna strana u stalnom određenom položaju. Amr Moussa također kaže: "...da je jedina održiva formula (zemlja za mir) za sveobuhvatni mir, koji će podjednako biti u interesu Arapa, kao i Izraelaca, usvojena na Madridskoj mirovnoj konferenciji 1991. godine, i to je jedina formula koja može garantirati sigurnost za sve zemlje na Bliskom istoku"²⁶.

Ogroman utjecaj na sadašnju državu Izrael ima židovska povijest, koja je inicirala stalan strah od uništenja, inzistiranje na osloncu samo na vlastite snage i uspostavu kompleksa superiornosti, što je sve i dovelo do sadašnje sigurnosne situacije na Bliskom istoku. Zahtjev za isključivom sigurnošću najčešće će dovesti do toga da se jedna strana osjeća sigurnom od napada, a druga se osjeća izložena na milost i nemilost neprijatelju.

Nuklearna utrka se ubrzava

Posljednjih nekoliko godina mnoge zemlje Bliskog istoka zainteresirale su se za akviziciju i razvoj vlastitih nuklearnih programa. Naravno, napeta pažnja čitavog svijeta ponajviše počiva na naporima iranskog teokratskog režima koji ubrzano razvija svoj nuklearni program. Mnogi danas zaboravljaju da je iranski program započeo još ranih šezdesetih godina (prošlog stoljeća) pod budnom paskom SAD-a i programom predsjednika Eisenhowera "Atomi za mir", skoro istodobno kada i izraelski. Amerikanci su tada, naravno, pomagali prijateljski režim šaha Pahlavija u Iranu i nije bilo nikakvih prepreka za potporu i pomoć režimu i zemlji saveznicima, toliko važnoj

24 Hersh, S., str. 223-240.

25 The Egyptian Gazette, 12.01.1999., str. 1.

26 Isto.

u hladno-ratovskom nadmetanju sa SSSR-om. Danas je situacija stubokom drugačija i administracija predsjednika Obame imat će pune ruke posla sa obuzdavanjem nuklearnih ambicija današnjeg Teherana.

Druge zemlje u regiji slijede trend akvizicije nuklearne tehnologije o čemu svjedoči i Izjava (Statement) Savjeta za suradnju zemalja Golskog zaljeva (Gulf Cooperation Council), iz prosinca 2006.²⁷, donesena na samitu u Rijadu, kojom se šest zemalja članica ove organizacije (S. Arabija, Bahrein, Kuvajt, Oman, Katar i Ujedinjeni Arapski Emirati) odlučuju na međusobnu suradnju u usvajanju nuklearne tehnologije u miroljubive svrhe. Istodobno ponavljaju svoj zajednički zahtjev za oslobađanjem cijele regije Bliskog istoka od tzv. oružja za masovno uništenje.

Administracija predsjednika G. Busha također je potpisala niz ugovora o suradnji na polju nuklearne energije sa: Jordanom (rujan 2007.), Bahreinom (ožujak 2008.) i S. Arabijom (svibanj 2008.). Agilni predsjednik Bush čak je i svoj zadnji tjedan u Ovalnom uredu iskoristio za potpis ugovora s Ujedinjenim Arapskim Emiratom²⁸. Egipat, Kuvajt pa čak i siromašni Jemen također su nedavno objavili svoje nuklearne planove i ambicije. Svesrdnu podršku nuklearizaciji regije daju i tvrtke iz Francuske, Rusije i Kine koje su, u žestokoj konkurenciji jedna s drugom, a vođene motivima izgledne zarade i profita, i same sklopile nekoliko lukrativnih sporazuma sa pojedinim zemljama. Ovakav narasli interes za nuklearnom tehnologijom opravdava se stalnom glađu za energijom koja se enormno troši na: klimatske uređaje, postrojenja za desalinizaciju i proizvodnju pitke vode, svakodnevne potrebe stanovništva pa čak i na dvoranske skijaške sportove (S. Arabija). Naravno da je, imajući na umu izraelski nuklearni arsenal i želju Irana da ga čim prije stigne, motiv akvizicije nuklearnog oružja također prisutan iza fasade mirnodopske uporabe jednom stečene nuklearne tehnologije. Primjeri Indije i Pakistana, koje su mirnodopski program na kraju okrunile izradom nuklearnog oružja, dobar je putokaz kako može završiti ovakva ubrzana i nekontrolirana utrka i jagma za nuklearnom tehnologijom.

Ipak, jedna zemlja daleko je odmakla od drugih u ovoj utrci i mogla bi uskoro zaprijetiti Izraelu, a to je svakako Iran. Prema posljednjem izvješću Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA), iz kolovoza 2009., koje se odnosi na iranski nuklearni program²⁹, Agencija se žali da: "*nema adekvatan pristup svim instalacijama i mjestima koje je željela pregledati i time otkloniti sumnju u razvoj vojnog nuklearnog programa*". Istodobno, odlazeći šef Agencije (IAEA) Mohammad EL Baradei izjavljuje da su prijetnje koje se pripisuju iranskom nuklearnom programu "*preuveličane*"³⁰. Izrael, koji se smatra neposredno ugroženim, kao i njegov mentor i zaštitnik SAD, ne slažu se s ovakvim ocjenama El Baradei-a i upozoravaju na rastuću opasnost. Naime, nedavna anketa provedena po Sveučilišnom centru za iranske studije u Tel Avivu (Tel Aviv University's Center for Iranian Studies) kaže da:

27 http://lynch.foreignpolicy.com/posts/2009/03/25/going_nuclear_in_the_middle_east

28 http://lynch.foreignpolicy.com/posts/2009/03/25/going_nuclear_in_the_middle_east

29 <http://www.atimes.com>

30 isto

"tri od četiri Izraelca vjeruju da SAD neće moći spriječiti Iran od ovladavanja nuklearnim oružjem", a "jedan od dvojice (Izraelaca) podržava vojnu akciju protiv Irana"³¹. Sjećanja na holokaust u Izraelu su vrlo živa i često se vode javne rasprave u kojima se nacistički Berlin (u vrijeme II sv.rata) uspoređuje s današnjim Teheranom i time upozorava na stupanj opasnosti koja prijete Izraelu. Još u travnju 2008.godine, tadašnji lider opozicije (a današnji premijer Izraela) Benjamin Netanyahu upozorio je Stephena Hadley-a, tadašnjeg savjetnika za nacionalnu sigurnost u administraciji predsjednika Busha, da je: "Ahmadinejad moderni Hitler, a da greške koje su učinjene prije II sv.rata ne smiju biti ponovljene"³². Međutim, obavještajna zajednica ne slaže se u potpunosti s javnim mišljenjem i/ili apriornim tvrdnjama pojedinih političara. Analitičari takvih službi uglavnom se slažu sa prosudbom da Ahmadinejad nije glavni *decision maker* u Iranu, te da glavne odluke donosi ajatolah Ali Khamenei, vrhovni vjerski vođa. Nadalje, iranski teokratski režim je u svojim dosadašnjih trideset godina postojanja pokazao *pragmatizam i umjerenost* u svim situacijama kada je bio u pitanju njegov vlastiti opstanak. Nuklearni napad na Izrael sigurno bi doveo do žestokog odgovora koji bi značio i najvjerojatniji kraj samog režima. Mosad i Izraelska vojna obavještajna služba vjeruju da je: "pravi razlog iranskog vojnog nuklearnog programa, uz očite razloge prestiža i utjecaja, zapravo zaštita i jamac od pokušaja SAD-a da se obračuna sa samim režimom"³³.

Prema procjenama Centra za strateške i međunarodne studije u Washingtonu, krajem svibnja 2009. godine, Iran je imao preko 7000 centrifuga za obogaćivanje urana koje su danonoćno radile³⁴, a njihov broj je dostatan da proizvedu obogaćeni uran podoban za nuklearno oružje u procijenjenom roku od nekoliko mjeseci do dvije godine, najduže. Dakle, tehnološki je neupitna sposobnost Irana da zaista proizvede nuklearni materijal za izradu "bombe" odnosno adekvatnih bojnih glava, samo je pitanje vremena kada će se to i zaista zbiti. Nakon toga oružje je spremno i stoji na raspoloženju za upotrebu.

Takva realna mogućnost stavlja Izrael i SAD u poziciju u kojoj moraju predvidjeti i osmisliti svoje poteze i reakcije na ovu novonastalu situaciju. Naime, Izrael ne može negirati mogućnost da "bomba" dođe u ruke nekom manje pragmatičnom vođi nego što je to sadašnji vrhovni vjerski vođa Khamenei, jer, imajući u vidu relativno maleni državni teritorij može se opravdano pretpostaviti da se možda ne bi oporavio niti od samo jednog nuklearnog udara od strane Irana. Prema tome, po Izraelce je nepouzđano i neprihvatljivo osloniti se na racionalnost režima u Teheranu glede svog vlastitog opstanka.

Da bi riješio takvu situaciju vlastite ugroze izraelski vojni vrh razmatra i mogućnost vojnog udara na iranska nuklearna postrojenja, poput slične akcije kakvu je izveo u Iraku (lipanj 1981., napad na irački nuklearni reaktor

31 <http://www.foreignaffairs.com/features/letters-from/letter-from-tel-aviv-netanyahu>

32 <http://www.foreignaffairs.com/features/letters-from/letter-from-tel-aviv-netanyahu>

33 isto

34 David Albright and Jacqueline Shire, "Misconceptions about Iran's Nuclear Program", ISIS Nuclear Iran, July 2009.

u izgradnji, Ozirak) u doba Sadama Huseina. Međutim, za sada su odlučili pojačati pritisak na administraciju predsjednika Obame i dati joj vremena da ona riješi problem, zajedno s UN-om i međunarodnom zajednicom.

S druge strane, predsjednik Obama se zasad drži međunarodnih sankcija i traženja putova i načina da se izravnim pregovorima sa Iranom riješi ova neugodna i opasna situacija.

Zaključak

Osnivanjem države Izrael (1948) i istodobnim napadom svih susjednih arapskih država, s namjerom uništenja novostvorene političke tvorevine, započeo je konflikt na Bliskom istoku koji traje do današnjih dana. Obzirom na ograničene ljudske i materijalne resurse, kao i relativno malen teritorij bez strateške dubine, u odnosu na svoje neprijatelje, Izrael je u svakoj bitci morao izići kao pobjednik. Samo jedna izgubljena bitka mogla je značiti i kraj države i brisanje egzistencije izraelskog naroda na tom području. Da bi osigurao opstojnost, uz stalnu nadmoć u tehnološki najmodernijem konvencionalnom naoružanju, Izrael je posegnuo i za nuklearnim oružjem. Ono mu je (uz američku pomoć) na raspolaganju od šezdesetih godina prošlog stoljeća, ali nije nikad javno deklarirano i time nije podložno međunarodnom nadzoru. Država Izrael nije potpisnica (NPT/IAEA) Sporazuma o neširenju nuklearnog oružja i obaveznoj kontroli Međunarodne agencije za atomsku energiju. Stoga govorimo o nuklearnoj netransparentnosti i dvosmislenosti. Po njihovu mišljenju, takvo zastrašujuće oružje nepoznate snage, količine i deklariranog načina upotrebe, poslužiti će kao sredstvo odvraćanja ili "deterent" od namjera svih neprijatelja da unište Državu Izrael. Ono bi također bilo upotrijebljeno ukoliko bi Izrael bio u "smrtnoj opasnosti". Ovakav stav izazvao je izraelske neprijatelje da uđu u utrku u naoružanju koja danas kulminira ubrzanim programom Islamske Republike Iran za akvizicijom nuklearnog oružja. Prema svim pokazateljima Iran raspolaže tehnološkim mogućnostima da putem obogaćivanja urana ubrzo dođe do nuklearnog oružja kojim je sposobna opremiti svoje projekte dugog dometa (nuklearne bojeve glave) i time ugroziti Državu Izrael. Time se uspostavlja nova situacija na Bliskom istoku u kojoj Izrael više nema monopol nad nuklearnim oružjem. Ostale zemlje regije, prema svojim mogućnostima, također žele nuklearnu tehnologiju i mogućnost pozicioniranja u novoj situaciji. Nuklearizacijom ovog i do sada neprijateljstvima bremenitog područja, opasnost od fatalnog sukoba sa nesagledivim posljedicama naglo se uvećava, usložnjava i postaje stvarna.

Literatura

- Aronson, Shlomo, *The Politics and Strategy of Nuclear Weapons in the Middle East*, SUNY, New York, 1992.
- Albright, David i Jacqueline Shire, *Misconceptions about Iran's Nuclear Program*, ISIS Nuclear Iran, srpanj 2009.
- Beres, Louis Rene, *Israel's Bomb in the Basement: A Revisiting of Deliberate Ambiguity vs. Disclosure*, *Israel Affairs*, Vol. 2, No. 1, Autumn 1995
- Cohen, Avner i Marvin Miller, *How to Think About and Implement Nuclear Arms Control in The Middle East*, 1993.
- Feldman, Shai, *Israeli Nuclear Deterrence: A Strategy for the 1980's*, New York Columbia UP, 1982.
- Gay, William i Michael Pearson, *The Nuclear Arms Race*, Chicago, American Library Association, 1987.
- Hersh, Seymour, *The Samson Option*, New York, Vintage Books, 1993.
- Hitti, Nassif, *Interview on Israeli Nuclear Weapons and Regional Security*, *Kairo 16*, rujna 1996.
- Solingen, Etel, "The Domestic Sources of Regional Regimes", *The Evolution of Nuclear Ambiguity in the Middle East*, *International Studies Quarterly*, Vol. 38., 1994.
- <http://weekly.ahram.org.eg/print/2009/965/re5.htm>
- http://lynch.foreignpolicy.com/posts/2009/03/25/going_nuclear_in_the_middle_east
- <http://www.atimes.com>
- <http://www.foreignaffaires.com/features/letters-from-tel-aviv-netanyahu>
- The Egyptian Gazette*, 12. siječnja 1999.

Summary

Middle East Nuclear Enigma

The main objective of this paper is to introduce and explain to the reader the Israeli nuclear option (considered as defence one by Israel) and point to the latent danger of using nuclear weapons that have existed for some time in the Middle East (since 1960s in Israel). In the recent years and with Iran's tendency for a fast acquisition and operational preparedness of nuclear warheads the danger of conflict is becoming bigger and threatening. Middle East area consists of three major religions: Christian, Jewish and Muslim. Therefore, the centuries long animosity does not surprise. In this context the unification of all Arabian nationalisms (and Iran) against Israel becomes more clear especially as it reflects the conflict between East and West, two different civilisations. In the Arabian world, the Israeli state formed im-

mediately after World War Two was perceived as a creation of the hated West. Compelling Israeli technological achievements contributed through worldwide capital, its demonstration of power cause constant fear and resentment adding thus to existing animosity. The area that is the main cause of dispute, especially between Muslims and Jewish people, according to the belief of all, is sacred and chosen by God. This sacred area lies between the rivers of Nile and Euphrat and there is no doubt that this region has its special characteristics.

Key words: Middle East, Israel, Arab countries and Iran, intransparency, nuclearization of Middle East